

فهرست

- ۷ درس اول تاریخنگاری و گونه‌های منابع دوره معاصر
- ۱۲ درس دوم ایران و جهان در آستانه دوره معاصر
- ۱۸ درس سوم سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه)
- ۲۴ درس چهارم اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار
- ۲۸ درس پنجم انقلاب مشروطه ایران
- ۳۴ درس ششم جنگ جهانی اول و ایران
- ۳۹ درس هفتم ایران در دوره حکومت رضاشاه
- ۴۱ درس هشتم جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن
- ۴۷ درس نهم نهضت ملی‌شدن صنعت نفت ایران
- ۵۱ درس دهم انقلاب اسلامی
- ۵۶ درس یازدهم استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی
- ۵۹ درس دوازدهم جنگ تحمیلی و دفاع مقدس
- ۶۳ پرسش‌های چهارگزینه‌ای
- ۸۸ آزمون جامع
- ۹۰ پاسخنامه تشریحی
- ۱۰۳ خلاصه درس‌ها
- ۱۱۲ پاسخنامه کلیدی

تحولات تاریخ‌نگاری دوره معاصر

الف) تاریخ‌نگاری سنتی

تاریخ‌نگاری سنتی ادامه وقایع‌نگاری‌ها و مجلس‌نویسی‌های دوره صفوی و پیش از آن شمرده می‌شود.

نکته تاریخ‌نگاران سنتی، اغلب اهل شعر و ادب بودند و آثارشان با خصوصیات ادبی تألیف شده است.

برجسته‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری‌های سنتی، ① تأکید بر تاریخ سیاسی و نظامی و شرح زندگی پادشاهان، جنگ‌ها و فتوحات ② عدم توجه به زندگی اجتماعی و حیات فرهنگی و اقتصادی مردم ③ بی‌توجهی به علل و نتایج رویدادها و تحولات تاریخی ④ داشتن روحیه تملق و چاپلوسی ⑤ تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی و پرهیز از ساده‌نویسی ⑥ بی‌توجهی به سنجش و نقد منابع

شیوه تاریخ‌نگاری دوران افشاریه و زندیه

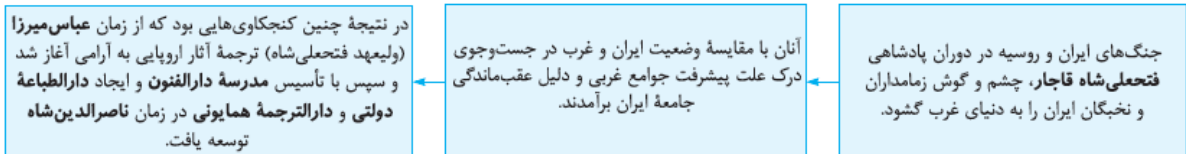
استمرار تاریخ‌نویسی عصر صفویان بود

میرزا مهدی خان استرآبادی مورخ دربار نادرشاه افشار در کتاب‌های جهانگشای نادری و دژه نادره به شرح فتوحات نادر و ستایش وی می‌پردازد.	میرزا محمدصادق موسوی نویسنده تاریخ گیتی‌گشا، تاریخ زندیه را با اسلوبی مصنوع و دشوار و با تملق‌گویی شاهان زند نوشته است.
---	---

ب) تاریخ‌نگاری جدید

در دوره معاصر، صورت جدیدی از تاریخ‌نگاری در کشورمان رواج یافت که از نظر بینش و روش با تاریخ‌نویسی سنتی تفاوت داشت.

زمینه‌های پیدایش:

از مورخان مشهور عصر قاجار

یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی که به ریاست دارالترجمه همایونی منتصب شد. محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه در دوره ریاست او آثار فراوانی توسط وی و دیگر مترجمان به فارسی ترجمه شد.

سر هنری راولینسون، دیپلمات انگلیسی در عصر قاجار، نخستین شرق‌شناسی بود که با مطالعه کتیبه بیستون موفق به خواندن خط میخی شد.

کتیبه بیستون

بخش زیادی از اولین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی، **نوشته‌های تاریخی** بودند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان **منجر به** رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان شد و اطلاعات دقیق و جدید درباره تاریخ ایران به دست آمد. گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران **منابع نوینی** را در اختیار مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی در تاریخ‌نگاری سنتی فراهم شد.

نهیجه ۱ جنگ‌های ایران و روسیه و **۲** گسترش فعالیت‌های علمی شرق‌شناسان **از عوامل تحول در تاریخ‌نگاری ایران بود.**

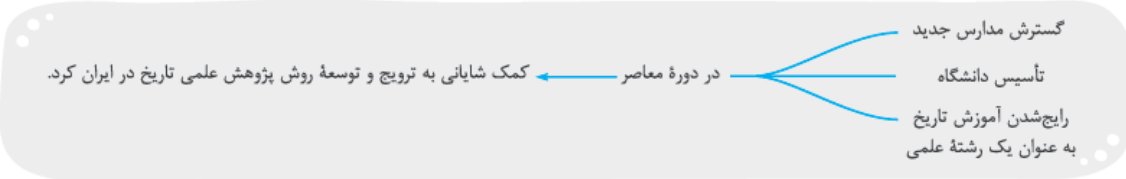
انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

پیش از ظهور تاریخ‌نگاری نوین در ایران، برخی از تاریخ‌نگاران سنتی دوره قاجار علی‌رغم حفظ ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، جنبه‌هایی از ویژگی‌های تاریخ‌نویسی سنتی را مورد انتقاد قرار دادند. در جدول زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

مورخ	توضیحات
خاوری شیرازی	یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی بود. وی مورخ عصر فتحعلی‌شاه و نویسنده تاریخ ذوالقرنین می‌باشد. او به ساده‌نویسی، حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد و به نگویش تملق‌گویی پرداخت. وی می‌نویسد: «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند ... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند ...» (البته او خود همه‌جا پایبند به این نظر نبوده است!)
میرزا محمدجعفر خورموجی	از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب حقایق‌الاجبار ناصری است. او با انتقاد از تملق‌گویی، اولین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه	با این‌که تاریخ‌نویس دربار بود، اما با آگاهی از روش و بینش تاریخ‌نگاری اروپایی گام‌های بلندی را در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و کوشید آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور کند. وی در یکی از آثار خود به نام صدرالتواریخ ، امیرکبیر را بسیار ستایش می‌کند.
میرزا فتحعلی آخوندزاده	متفکر عصر قاجار بود و با این‌که مورخ نبود، به شیوه علمی تاریخ‌نویسی سنتی را نقد کرد. وی در رساله ایراد ، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی‌خان هدایت را به دلیل استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی نقد کرد.
میرزا آقاخان کرمانی	مورخ عصر قاجار بود که در رواج تاریخ‌نگاری نوین گام‌های مؤثری برداشت. او معتقد بود که مورخان جدید اروپایی، با بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها به قوانینی دست یافته‌اند که آن را « حکمت تاریخی » نام گذارده‌اند.

روش تاریخ‌نگاری جدید

در شیوه تاریخ‌نگاری جدید ایران، تاریخ‌نویسان و پژوهشگران با استفاده از روش تحقیق علمی، بهره‌برداری از منابع، اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقادی آن‌ها به ارزیابی رویدادهای تاریخی می‌پرداختند و یافته‌های خود را به زبانی ساده می‌نوشتند. آنان هم‌چنین سعی می‌کردند که از نتایج علمی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اسطوره‌شناسی و ... در مطالعه تاریخ استفاده کنند.

سایر مواردی که در ارتقای تاریخ‌نگاری جدید مؤثر بوده‌اند، ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی و تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقالات علمی فراوان

اساس بینش مورخان سنتی ← با تأکید به بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات استوار بود ← اما در تاریخ نویسی نوین جنبه های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت.

تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی داشت ← موجب شد ← آنان به ابعاد گوناگون رویدادهای تاریخی و ← به ویژه ← نقش مردم توجه نشان دهند. این بینش در کتاب **تاریخ بیداری ایرانیان (نوشته محمد ناظم الاسلام کرمانی)** پدیدار شده است. (او در این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات مختلف اجتماعی را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.)

انقلاب مشروطیت

رویدادهای دیگری که تأثیر عمیقی در بینش مورخان ایرانی گذاشت: ① نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر ② جنگ جهانی اول و دوم و اشغال ایران ③ کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۳۲ ش ④ جنبش ملی شدن نفت ⑤ انقلاب اسلامی

میرزا حسن خان مشیرالدوله پیرنیا

عباس اقبال آشتیانی

محمدابراهیم باستانی پاریزی

برخی از نمایندگان شاخص تاریخ نگاری جدید ایران

مورخ / پژوهشگر	اثر و تألیف
حسن پیرنیا (مشیرالدوله)	سیاستمدار و تاریخ نگار؛ مؤلف تاریخ ایران باستان در سه جلد
احمد کسروی	تاریخ نگار، زبان شناس و حقوق دان؛ نویسنده تاریخ مشروطه ایران، تاریخ هجده ساله آذربایجان، تاریخ پانصدساله خوزستان
محمد قزوینی (علامه قزوینی)	ادیب، مصحح و پژوهشگر تاریخ و فرهنگ ایران؛ از جمله آثار مهم وی تصحیح تاریخ جهانگشای جوینی و مجموعه مقالات و یادداشت های تاریخی در چندین جلد
غلامرضا رشید یاسمی	مؤلف، مصحح و مترجم آثاری در موضوع تاریخ و ادبیات؛ نویسنده تاریخ ملل و نحل و تاریخ مختصر ایران، مترجم چندین اثر مهم تاریخی مانند ایران در زمان ساسانیان اثر کریستن سن و تاریخ قرن هجدهم، انقلاب کبیر فرانسه و امپراتوری ناپلئون نوشته آلبر ماله و ژول ایزاک
عباس اقبال آشتیانی	تاریخ مفصل ایران از صدر اسلام تا انقراض قاجاریه و آثار دیگر تاریخی به صورت تألیف، ترجمه و تصحیح متون؛ مؤلف کتاب های درسی تاریخ در دوران پهلوی
سعید نفیسی	ادیب، تاریخ نگار، مترجم و شاعر، استاد دانشگاه؛ مؤلف تاریخ تمدن ساسانی، تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران در دوره معاصر و ده ها اثر دیگر در موضوع تاریخ و ادبیات
نصرالله فلسفی	تألیف زندگانی شاه عباس اول در پنج جلد و نویسنده و مترجم آثار متعدد دیگر در تاریخ ایران و جهان؛ مؤلف کتاب های درسی تاریخ و جغرافیا در دوران پهلوی
عبدالحسین زرین کوب	ادیب، تاریخ نگار و مترجم و استاد دانشگاه؛ نویسنده و مترجم آثار متعدد در تاریخ و ادبیات از جمله تاریخ مردم ایران، روزگاران، دو قرن سکوت، بامداد اسلام و تاریخ در ترازو
فریدون آدمیت	تاریخ نگار؛ مؤلف آثار تاریخی متعدد از جمله آن هاست: امیرکبیر و ایران، اندیشه های طالبوف، اندیشه های میرزا فتحعلی آخوندزاده، اندیشه های میرزا آقاخان کرمانی، ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران
محمدابراهیم باستانی پاریزی	تاریخ نگار، استاد دانشگاه؛ مؤلف، مصحح ده ها اثر تاریخی و ادبی، از آن جمله است. تاریخ کرمان، فرماندهان کرمان، سیاست و اقتصاد عصر صفوی و یعقوب لیث و ...

گونه های منابع تاریخی در دوره معاصر

منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، از کثرت و تنوع بسیاری برخوردار است.

- عمده ترین منابع مهم دوره معاصر
- (۱) کتابها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه ها، زندگی نامه ها (تراجم) و ...)
 - (۲) نشریات (روزنامه ها و مجلات)
 - (۳) اسناد و منابع آرشیوی، بناها، وسایل و ابزارها

برخی از کتاب‌های تاریخی عصر قاجار

عنوان کتاب	مؤلف
تاریخ محمدی	محمدتقی ساروی
مآثرالسلطنیه	عبدالرزاق بیگ دنبلی خوبی
تاریخ نو	جهانگیر میرزا
اکسیرالتواریخ	علیقلی میرزا اعتضادالسلطنه
تاریخ جهان آرا	میرزا صادق وقایع نگار
ناسخ‌التواریخ	میرزا محمدتقی سپهر (لسان‌الملک)
روضه‌الصفای ناصری	رضاقلی هدایت
تاریخ تبریز	نادر میرزا
تاریخ منتظم ناصری	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
صدراالتواریخ	محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
افضل‌التواریخ	غلامحسین افضل‌الملک
تاریخ کامل ایران	سرچان ملکم
تاریخ ایران	سرپرسی سایکس

۱- تاریخی، در دوره معاصر و به ویژه عصر قاجار کتاب‌های زیادی درباره تاریخ توسط مورخان ایرانی با دو رویکرد سنتی و جدید نوشته شده است. علاوه بر این در دوره قاجار چند تن از اروپاییان که بیشتر آنان مدتی را در ایران به سر برده بودند، کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند که جزء منابع آن دوره محسوب می‌شوند.

۲- خاطرات، در دوره معاصر عده بسیاری از شخصیت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و یا مردم عادی اقدام به نگارش خاطرات خود کردند. محتوای این آثار، حاوی برخی اطلاعات ارزشمند درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال آن دوره است که به ندرت در سایر منابع پیدا می‌شود.

تعدادی از خاطرات متعلق به دوره معاصر را در جدول زیر مشاهده می‌کنید:

عصر قاجار	دوره پهلوی	دوره جمهوری اسلامی
روزنامه خاطرات ناصرالدین‌شاه	خاطرات سلیمان بهبودی، رئیس دفتر رضاشاه	خاطرات آیت‌الله هاشمی رفسنجانی سیاستمدار برجسته و بانفوذ جمهوری اسلامی ایران
روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه	خاطرات محمدعلی فروغی، متفکر و سیاستمدار دوران قاجار و پهلوی	نورالدین پسر ایران، خاطرات سید نورالدین عافی، رزمنده دوران دفاع مقدس
خاطرات سیاسی میرزا علی‌خان امین‌الدوله	خاطرات و تألمات دکتر محمد مصدق	من زنده‌ام، خاطرات دوران اسارت معصومه آباد، آزاده دوران دفاع مقدس
خاطرات تاج‌السلطنه (دختر ناصرالدین‌شاه)	خاطرات محمدعلی مجتهدی، مؤسس دانشگاه صنعتی شریف و رئیس مدرسه البرز	خاطرات آیت‌الله مهدوی کنی، شخصیت مذهبی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران
شرح زندگانی من (خاطرات عبدالله مستوفی از خاندان مستوفیان قاجار)	یادداشت‌های علم، نخست‌وزیر و وزیر دربار محمدرضاشاه پهلوی	به اوجاقت قسم، خاطرات آموزشی محمد بهمن‌بیگی

۳- سفرنامه‌ها، در دوره قاجار سفرنامه‌نویسی گسترش زیادی پیدا کرد و تعداد قابل توجهی از شخصیت‌های این عصر، دیده‌ها و شنیده‌های خود را در جریان سفرهای داخلی و خارجی نوشتند: ① از ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است. ② بعضی از مقام‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دوره قاجار نیز سفرنامه‌های جالبی نوشته‌اند. ③ عده‌ای از سفرا، مأموران، بازرگانان و جهانگردان خارجی نیز خاطرات سفر خود به ایران را در قالب سفرنامه نوشته و منتشر کرده‌اند. سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند و حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره موضوعات اقتصادی مانند مالیات، گمرک، راه‌ها و مسائل اجتماعی مثل آداب و رسوم، پوشاک، تغذیه و مباحث فرهنگی، دینی، هنری و معماری هستند. علاوه بر این موارد، آثار ادبی، زندگی‌نامه‌ها (تذکره‌ها)، کتاب‌های جغرافیایی و متون کلامی، فقهی، فلسفی و حقوقی مربوط به دوران معاصر هم حاوی اخبار و اطلاعات سودمندی برای پژوهش‌های تاریخی به شمار می‌روند. در جدول زیر برخی از آثار ادبی عصر قاجار را می‌بینیم:

شعر	منشآت	داستان و رمان
دیوان ملک‌الشعرا صبا؛ گلشن صبا؛ مثنوی شاهنشاه‌نامه صبا؛ دیوان وصال شیرازی؛ دیوان قاتی؛ باغ بهشت، دیوان اشعار طنز سید اشرف‌الدین حسینی (نسیم شمال) شاعر آزادی‌خواه عصر مشروطه؛ دیوان اشعار میرزاده عشقی، شاعر عصر مشروطه، مجموعه اشعار عارف قزوینی، شاعر مشروطه‌خواه	مجموعه رسائل و منشآت میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام فراهانی که حاوی چند رساله، نامه‌های دوستانه، عهدنامه‌ها و وقف‌نامه‌هاست؛ منشآت امیرنظام گروسی مشتمل بر نامه‌های دوستانه و رسمی	کتاب احمد یا سفینه طالبی نوشته عبدالرحیم طالبوف مشتمل بر داستان گفت‌وگوی پدری با فرزند خیالی خود، نویسنده ضمن شرح اختراعات و اکتشافات جدید، در هر فرصتی از پیشرفت اروپاییان و پس‌ماندن ایرانیان سخن به میان آورده و درس اخلاق و میهن‌پرستی به احمد پسر خردسال خود می‌آموزد و از رسوم و عادات ناپسند و خرافات و اوهام انتقاد می‌کند. سیاحت‌نامه حاج زین‌العابدین مراغه‌ای، سفرنامه‌ای خیالی یا نخستین رمان اصیل اجتماعی به زبان فارسی است که ضمن توصیف زندگانی مردم ایران، جنبه‌هایی از آن را مورد نقد قرار می‌دهد. این اثر در آگاهی سیاسی و اجتماعی مردم ایران و جنبش آنان علیه نظام استبدادی و برقراری مشروطه تأثیر بسزایی داشت.

یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در دوره قاجار به ایران راه یافت. نشریه (روزنامه) به عنوان رسانه گروهی از طریق آگاهی بخشی عمومی تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایرانی نهاد.

کاغذ اخبار

اولین روزنامه در ایران که توسط میرزا صالح شیرازی (یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان) در تهران منتشر شد (۱۲۵۳ق).

وقایع اتفاقیه

چند سال بعد از انتشار کاغذ اخبار، امیرکبیر به منظور رشد آگاهی های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه وقایع اتفاقیه را چاپ کرد که بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد.

برخی از روزنامه نگاران در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه هایی به زبان فارسی کردند که نسخه هایی از آن ها به صورت مخفیانه به داخل ایران می رسید. به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار + نبود آزادی بیان

روزنامه قانون	روزنامه حیل المتین
از سال ۱۳۰۷ق توسط میرزا ملکم خان در لندن شروع به انتشار کرد و به تندی حکومت قاجار را مورد انتقاد قرار می داد.	به صورت هفتگی توسط سید جلال الدین کاشانی در کلکته هندوستان منتشر می شد و نقش مؤثری در بیداری افکار ایران و ترویج اندیشه آزادی خواهی و مشروطه طلبی داشت.
از جمله روزنامه های فارسی زبان که در دوران قبل از انقلاب مشروطه خارج از ایران منتشر شدند.	

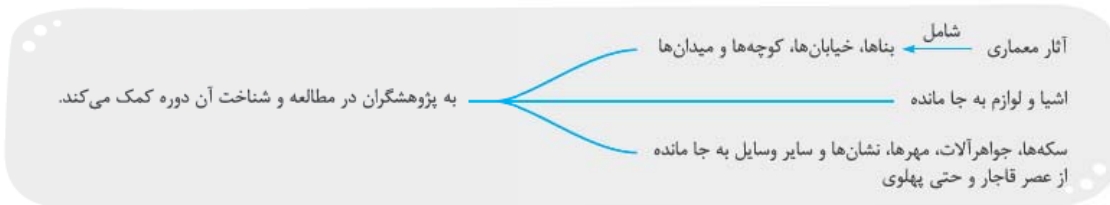
پس از پیروزی انقلاب مشروطه ← رشد سریع نشریات در دوران پهلوی و جمهوری اسلامی ← با وجود آن که فعالیت های مطبوعاتی نوسان داشت، اما در مجموع نشریات توسعه و تنوع فراوانی یافتند و مجله هایی تخصصی در موضوعات تاریخی شروع به انتشار کردند. مانند ① مجله یادگار به مدیریت و سردبیری عباس اقبال آشتیانی ② مجله وحید به مدیریت سیف الله وحیدنیا ③ نشریه بررسی های تاریخی (از جمله قدیمی ترین نشریات تخصصی تاریخی به شمار می روند). نشریات قدیمی منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر به شمار می روند. بسیاری از احزاب و گروه های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده اند و منبع سودمندی برای پژوهشگران هستند که دیدگاه و مواضع آن ها را بررسی کنند.

ایرج افشار

با رواج تاریخ نگاری جدید و اهمیت یافتن اسناد به عنوان منبعی مهم در مطالعات تاریخی، بسیاری از پژوهشگران و مؤسسات علمی و تحقیقاتی به انتشار اسناد اهتمام نشان دادند. از جمله برجسته ترین سند پژوهان و نسخه شناسان می توان به ایرج افشار (۱۳۰۴ - ۱۳۸۹ش) اشاره کرد.

اسناد تاریخی شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان ها، معاهدات سیاسی، نامه های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می شوند. آرشیو، با توجه به اهمیتی که اسناد در پژوهش های تاریخی دارند، در اکثر کشورهای دنیا محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه بندی و آماده سازی آن ها برای استفاده محققان ایجاد شده است که به این مکان آرشیو می گویند. آرشیو ملی هر کشور محل نگهداری اساسی ترین و مهم ترین اسناد و مدارک مربوط به آن کشور است. اسناد حاوی اطلاعات بسیار باارزش و منحصر به فردی درباره مسائل و موضوعات سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی، دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت ها، احزاب و گروه های سیاسی، اجتماعی و مذهبی هستند.

۱- سند تاریخی اوراق یا برگنوشته هایی هستند که دیگر ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت خاص خود و محتوای مهم، در پژوهش های تاریخی مورد استناد قرار می گیرند و قابلیت نگهداری دائمی دارند.

۱- چه تعداد از گزاره‌های زیر از برجسته‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی است؟
 «تأکید بر تاریخ سیاسی و نظامی، بی‌توجهی به علل و نتایج رویدادها، تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی، بی‌توجهی به سنجش و نقد منابع و شرح طولانی زندگی شاهان، جنگ‌ها و فتوحات»

(۱) دو (۲) سه (۳) چهار (۴) پنج

۲- کدام گزینه درباره تاریخ‌نگاری سنتی نادرست است؟

- (۱) رواج روحیه تملق و چاپلوسی از برجسته‌ترین ویژگی‌های آن است.
 (۲) این نوع تاریخ‌نگاری ادامه و استمرار وقایع‌نگاری‌های صفویه و مابعد آن بوده است.
 (۳) شیوه تاریخ‌نگاری دوران افشاریه و زندیه، استمرار تاریخ‌نویسی عصر صفویان بود.
 (۴) مورخان در این شیوه تاریخ‌نگاری اهل شعر و ادب بودند.

۳- کدام رویداد و در زمان کدام پادشاه، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد؟

- (۱) جنگ‌های ایران و روسیه - ناصرالدین‌شاه
 (۲) جنگ‌های ایران و روسیه - فتحعلی‌شاه
 (۳) ترجمه آثار اروپایی - ناصرالدین‌شاه
 (۴) ترجمه آثار اروپایی - فتحعلی‌شاه

۴- آغاز ترجمه آثار اروپایی در زمان عباس‌میرزا پیامد چه عاملی بود؟

- (۱) جنگ‌های ایران و روسیه
 (۲) جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی
 (۳) تأسیس دارالترجمه همایونی
 (۴) مقایسه وضعیت ایران و غرب

۵- کدام گزینه به روابط علمی تاریخ‌نگاری جدید ایران به درستی اشاره دارد؟

- (۱) گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان ← قرارگرفتن منابع نوین پیش روی مورخان
 (۲) ترجمه نوشته‌های تاریخی از زبان‌های اروپایی ← آشنایی مورخان ایرانی با بینش مورخان اروپایی
 (۳) جنگ‌های ایران و روسیه ← گسترش ترجمه آثار اروپایی
 (۴) گسترش کشفیات باستان‌شناسی ← رمزگشایی کتیبه‌های بیستون و طاق‌بستان

۶- کدام گزینه در رابطه با عبارت «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند ... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند ...» درست نیست؟

- (۱) برخی از تاریخ‌نگاران سنتی دوره قاجار منتقد ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی شدند.
 (۲) این عبارت متعلق به یکی از منتقدان پیشگام تملق و متکلف‌نویسی در زمان فتحعلی‌شاه قاجار است.
 (۳) نویسنده این عبارت به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان می‌داد و تملق‌گویی را نکوهش می‌کرد.
 (۴) قبل از ظهور تاریخ‌نگاری نوین در ایران برخی از تاریخ‌نگاران سنتی به انتقاد از تاریخ‌نویسی سنتی پرداختند.

۷- کدام مورخان به ترتیب، «در کتاب حقایق‌الاجبار ناصری برای نخستین بار واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داد» و «در کتاب صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش کرد»؟

- (۱) خاوری شیرازی - اعتمادالسلطنه (۲) خاوری شیرازی - خورموجی (۳) خورموجی - اعتمادالسلطنه (۴) اعتمادالسلطنه - خورموجی

۸- هر یک از موارد: «رسالة ایراد / تاریخ‌نویسی درباری / حکمت تاریخی» مربوط به کدام یک از شخصیت‌های زیر است؟

- (الف) میرزا آقاخان کرمانی (ب) رضاقلی‌خان هدایت (پ) آخوندزاده (ت) اعتمادالسلطنه
 (۱) پ - ب - الف (۲) ب - ت - الف (۳) ب - ت - پ (۴) پ - ت - الف

۹- کدام مورد از ویژگی‌های روش تاریخ‌نگاری نوین در ایران نیست؟

- (۱) استفاده از نتایج تحقیقات علوم دیگر
 (۲) استفاده از روش تحقیق علمی
 (۳) بهره‌برداری از اسناد و مدارک معتبر
 (۴) بررسی جنبه‌های گوناگون حیات انسانی
 ۱۰- کدام مورد از عواملی که در دوره معاصر کمک شایانی به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کرد، نیست؟
 (۱) تأسیس دانشگاه
 (۲) ایجاد مراکز تحقیقاتی در حوزه مطالعات تاریخی
 (۳) رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی
 (۴) گسترش مدارس جدید

۱۱- اساس کار تاریخ‌نگاران سنتی کدام مورد بود؟

- (۱) تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی و پرهیز از ساده‌نویسی
 (۲) بررسی سیر حوادث و مطالعه علل و نتایج رویدادها
 (۳) بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آن‌ها
 (۴) عدم توجه به زندگی اجتماعی و حیات فرهنگی و اقتصادی مردم

۱۲- هر یک از موارد: «مجلات - خاطرات - تراجم» جزء کدام گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر محسوب می‌شوند؟

- (۱) نشریات - وسایل و ابزارها - زندگی‌نامه‌ها
 (۲) روزنامه‌ها - اسناد - زندگی‌نامه‌ها
 (۳) نشریات - کتاب‌ها - کتاب‌ها
 (۴) روزنامه‌ها - وسایل و ابزارها - کتاب‌ها

۱۳- کدام کتاب به نقش طبقات گوناگون اجتماعی در انقلاب مشروطیت پرداخته و کدام کتاب توسط اروپاییانی که در دوره قاجار مدتی در ایران به سر برد بودند نوشته شده است؟

قسمتی از سؤال از تصویر صفحه ۸ کتاب درسی طرح شده!

- (۱) تاریخ منتظم ناصری - تاریخ کامل ایران
(۲) تاریخ بیداری ایرانیان - تاریخ نو
(۳) تاریخ بیداری ایرانیان - تاریخ کامل ایران
(۴) تاریخ منتظم ناصری - تاریخ نو

۱۴- کدام مورد در عصر قاجار گسترش فراوانی یافت؟

- (۱) خاطرات (۲) سفرنامه‌ها (۳) زندگی‌نامه‌ها (۴) کتاب‌های جغرافیایی

۱۵- کدام گزینه درباره کتاب‌های تاریخی در دوره معاصر درست است؟

- (۱) در دوره معاصر و به ویژه عصر قاجار کتاب‌های متعددی فقط با رویکرد جدید نوشته شد.
(۲) محتوای کتاب‌های تاریخی دوره معاصر به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود.
(۳) از ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است.
(۴) سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ اجتماعی، اقتصادی و نظامی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند.

۱۶- در جدول مقابل که مربوط به نشریات است، پاسخ هر یک از موارد به ترتیب کدام است؟

- (۱) میرزا صالح شیرازی - وقایع اتفاقیه - لندن - مجله یادگار
(۲) سید جلال‌الدین کاشانی - کاغذ اخبار - لندن - مجله وحید
(۳) سید جلال‌الدین کاشانی - کاغذ اخبار - کلکته - مجله وحید
(۴) میرزا صالح شیرازی - وقایع اتفاقیه - کلکته - مجله یادگار

این دانشجوی اعزامی به انگلستان، اولین روزنامه در ایران را منتشر کرد.
این روزنامه بعداً به روزنامه دولت علیّه ایران تغییر نام داد.
روزنامه قانون توسط میرزا ملک‌خان در این شهر شروع به انتشار کرد.
این مجله به مدیریت و سردبیری عباس اقبال آشتیانی بود.

۱۷- به کدام دلیل برخی از روزنامه‌نگاران در دوره قاجار، در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند؟

- (۱) آگاهی بخشی عمومی
(۲) نبود آزادی بیان
(۳) جذب حمایت نخبگان خارج از کشور
(۴) ترویج اندیشه مشروطه‌طلبی

۱۸- پس از کدام رویداد، رشد نشریات سرعت یافت؟

- (۱) ملی‌شدن صنعت نفت (۲) انقلاب اسلامی (۳) انقلاب مشروطه (۴) تأسیس دارالفنون

۱۹- کدام یک به مطالعه دیدگاه و مواضع احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی کمک می‌کند؟

- (۱) منابع آرشیوی (۲) نشریات (۳) خاطرات (۴) نامه‌های شخصی و اداری

۲۰- کدام گزینه تعریف درستی از سند تاریخی ارائه می‌دهد؟

- (۱) اوراقی هستند که به دلیل ارزش اداری خود، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار می‌گیرند.
(۲) اوراقی که به دلیل موضوع‌های سیاسی، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار گرفته و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
(۳) اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی که دارای ارزش اداری بوده و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
(۴) اوراقی که ارزش اداری ندارند، اما به دلیل محتوای مهم، در پژوهش‌های تاریخی مورد استناد قرار می‌گیرند.

۲۱- دلیل ایجاد آرشیو در بسیاری از کشورهای جهان چه بود؟

- (۱) اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی
(۲) نگهداری و حفاظت از اسناد
(۳) اطلاعات ارزشمند و منحصر به فرد اسناد
(۴) قابلیت نگهداری دائمی اسناد

۲۲- ایرج افشار به عنوان یک برجسته در تاریخ ایران شناخته می‌شود.

- (۱) مورخ (۲) باستان‌شناس (۳) لغت‌شناس (۴) سندپژوه

درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

۲۳- ایل افشار در عصر صفوی برای محافظت از مرزهای در برابر هجوم به نواحی شمال آن دیار کوچانده شد.

- (۱) آذربایجان - عثمانی (۲) خراسان - عثمانی (۳) خراسان - ازبکان (۴) آذربایجان - ازبکان

۲۴- پس از کدام رویداد، نادر به فرماندهی سپاه تهماسب صفوی رسید؟

- (۱) فرار تهماسب از اصفهان
(۲) تصرف خراسان توسط سپاه تهماسب
(۳) حذف رقیبانی چون فتحعلی‌خان قاجار
(۴) شکست افغان‌های شورشی طی چندین جنگ

۲۵- کدام گزینه به سرانجام برخورد روس‌ها با نادر اشاره دارد؟

- (۱) به همراه عثمانی از نادر شکست خوردند.
(۲) توانستند با نادر مصالحه کنند.
(۳) سپاهیان نادر را طی چندین نبرد عقب راندند.
(۴) مرعوب قدرت نظامی نادر شدند.

۱- گزینۀ «۴» تمامی موارد از برجسته‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی است.

۲- گزینۀ «۲» تاریخ‌نگاری سنتی ادامه و استمرار وقایع‌نگاری‌ها و مجلس‌نویسی‌های دوره صفوی و پیش از آن محسوب می‌شود.

۳- گزینۀ «۲» جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد.

۴- گزینۀ «۲» زمامداران و نخبگان ایران با مقایسه وضعیت ایران و غرب در جست‌وجوی درک علل پیشرفت جوامع غربی و دلیل عقب‌ماندگی جامعه ایران برآمدند. در نتیجه چنین کنجکاو‌هایی بود که از زمان عباس‌میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) ترجمه آثار اروپایی به تدریج آغاز شد.

۵- گزینۀ «۲» بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را نوشته‌های تاریخی تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.

۶- گزینۀ «۱» در عصر قاجار برخی از تاریخ‌نگاران سنتی، در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ‌نگاری را نقد کردند.

۷- گزینۀ «۳» میرزا محمدجعفر خورموجی نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داد و محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه در یکی از آثار خود به نام صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش می‌کند.

۸- گزینۀ «۴» رساله ایراد متعلق به میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده است. محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه تاریخ‌نویس درباری بود. میرزا آقاخان کرمانی معتقد بود که مورخان جدید اروپایی به قوانینی دست یافته‌اند که آن را حکمت تاریخی می‌نامند.

۹- گزینۀ «۴» این گزینه مربوط به بینش تاریخ‌نگاری جدید است.

۱۰- گزینۀ «۲» گسترش مدارس جدید، تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی در دوره معاصر به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کمک شایانی کرد. ایجاد مراکز تحقیقاتی در حوزه مطالعات تاریخی، در ارتقای تاریخ‌نگاری جدید مؤثر بود.

۱۱- گزینۀ «۳» اساس کار تاریخ‌نگاران سنتی، بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود.

۱۲- گزینۀ «۳» عمده‌ترین منابع مهم دوره معاصر شامل انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها (تراجم) و...) نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)، اسناد و منابع آرشیوی بناها، وسایل و ابزارها می‌شود.

۱۳- گزینۀ «۲» محمدناظم‌الاسلام کرمانی در کتاب تاریخ‌بیداری ایرانیان ضمن توجه به مردم، نقش طبقات گوناگون اجتماعی را در انقلاب مشروطیت به روشنی نشان داده است. تاریخ کامل ایران نوشته سرجان ملکم است؛ وی از اروپاییانی است که در دوره قاجار مدتی را در ایران به سر برد.

۱۴- گزینۀ «۲» در عصر قاجار سفرنامه‌نویسی گسترش فراوانی یافت.

۱۵- گزینۀ «۳» بررسی گزینه‌های نادرست: گزینه (۱): در دوره قاجار کتاب‌های متعددی با هر دو رویکرد موجود است. / گزینه (۲): محتوای خاطرات به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود. / گزینه (۴): سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ نظامی اهمیت ندارند.

۱۶- گزینۀ «۱» اولین روزنامه در ایران توسط میرزا صالح شیرازی، یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان کاغذ اخبار در تهران منتشر شد. روزنامه وقایع اتفاقیه بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد. روزنامه قانون از سال ۱۳۰۷ق توسط میرزا ملکم‌خان در لندن شروع به انتشار کرد. مجله یادگار به مدیریت و سردبیری عباس اقبال آشتیانی بود.

۱۷- گزینۀ «۲» به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند.

۱۸- گزینۀ «۳» پس از پیروزی انقلاب مشروطه، نشریات رشد سریعی پیدا کردند.

۱۹- گزینۀ «۲» بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و پژوهشگران با مراجعه به این منابع سودمند می‌توانند دیدگاه‌ها و مواضع آنان را بررسی کنند.

۲۰- گزینۀ «۴» سند تاریخی، اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی هستند که دیگر ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت محتوایی‌شان، در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد می‌شود و قابلیت نگهداری دائمی دارند.

۲۱- گزینۀ «۱» با توجه به اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی، در بسیاری از کشورهای جهان محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها برای استفاده محققان ایجاد شده است. به این مکان آرشیو گفته می‌شود.

۲۲- گزینۀ «۴» از جمله برجسته‌ترین سندپژوهان و نسخه‌شناسان می‌توان به ایرج افشار اشاره کرد.

۲۳- گزینۀ «۳» در عصر صفوی بخشی از ایل افشار برای محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان به نواحی شمال آن دیار کوچانده شد.

۲۴- گزینۀ «۳» پس از کشته‌شدن فتحعلی‌خان قاجار، نادر که جنگاوری شجاع و متهور بود، ابتکار عمل را به دست گرفت و فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد.

۲۵- گزینۀ «۴» روس‌ها با مشاهده توان نظامی نادر و جنگجویانش، پیش از برخورد نظامی، نیروهای خود را از ایران بیرون بردند.

۲۶- گزینۀ «۴» پیروزی‌های برق‌آسای نادر در جنگ‌های داخلی و خارجی، زمینه نشستن او بر تخت شاهی را فراهم آورد.

۲۷- گزینۀ «۴» این مورد از شروط نادر برای پذیرش سلطنت نبود.

۲۸- گزینۀ «۱» عوامل ناکامی نادر عبارت‌اند از: اشتغال پیوسته وی به جنگ، گرفتن مالیات‌های اضافی از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ و بدگمانی او نسبت به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان.

۲۹- گزینۀ «۲» کریم‌خان پیش از کنار زدن متحدین بختیاری خود، محمدحسن‌خان رئیس ایل قاجار را شکست داد. کریم‌خان در آغاز خود را وکیل‌الدوله خواند.

۳۰- گزینۀ «۳» غرور، اشتباهات نظامی و روی‌گردانی بزرگانی چون ابراهیم‌خان کلانتر از دربارش، دلایل شکست وی در برابر آقامحمدخان قاجار بود.

۳۱- گزینۀ «۳» معاهده صلح میان ایران و عثمانی تا اواخر دوره کریم‌خان که سپاه زندیه بصره را تصرف کرد، دوام آورد.

تاریخ‌نگاری

● تاریخ‌نگاری سنتی ← ادامه وقایع‌نگاری‌ها و مجلس‌نویسی‌های دوره صفوی و پیش از آن

- تأکید بر تاریخ سیاسی و نظامی
 - بی‌توجهی به زندگی مردم
 - بی‌توجهی به علل رویدادها
 - داشتن روحیه تملق
 - تأکید بر مصنوع و متکلف‌نویسی و پرهیز از ساده‌نویسی
 - بی‌توجهی به سنجش و نقد منابع
- ویژگی‌های روش تاریخ‌نگاری سنتی**

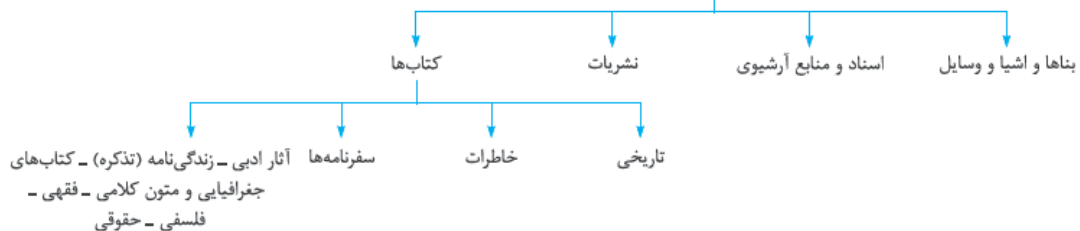
● جنگ‌های ایران و روسیه ← توجه به دنیای غرب ← در نتیجه چنین کنج‌کاوی‌هایی ← ترجمه آثار اروپایی ← آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با روش مورخان اروپایی

● گسترش فعالیت‌های علمی شرق‌شناسان و کشفیات باستان‌شناسی در ایران ← منابع نوین و تحول عمیق در تاریخ‌نگاری سنتی

بینش تاریخ‌نگاری	
سنتی	نوین
زندگی پادشاهان و شرح فتوحات	جنبه‌های گوناگون حیات انسانی

● روش تاریخ‌نگاری نوین: استفاده از روش تحقیق علمی - بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن‌ها زبان ساده - استفاده از نتایج تحقیقات علوم باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی

گونه‌های منابع تاریخی

تاریخ سیاسی

افشاریه

● نادرشاه، شکست افغان‌ها شکست عثمانی و بیرون‌راندن روس‌ها (قبل از سلطنت) / تلاش برای حل اختلافات سیاسی و مذهبی با عثمانی (بعد از سلطنت) / عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه: سلطنت کوتاه‌مدت

● شاه‌رخ، تا زمان آقامحمدخان قاجار بر شهر مشهد حکومت کرد.

زنده

● کریم‌خان (وکیل‌الرعایا)، پرهیز از سیاست جنگ و کشورگشایی / حکومت ۷ نفر در کم‌تر از ۱۵ سال پس از مرگ کریم‌خان

● لطفعلی‌خان، با وجود شجاعت زیاد از آقامحمدخان شکست خورد.

فاجاریه

● آقامحمدخان، غلبه بر لطفعلی‌خان / سرکوب طغیان حاکم گرجستان (قبل از سلطنت) / لشکرکشی به خراسان ← برای برچیدن حکومت جانشینان نادر و دستیابی به غنایم او / لشکرکشی به قفقاز ← برای برقراری نظم و امنیت

● فتحعلی‌شاه، سلطنت طولانی ← سرکوب شورش‌های داخلی و تحکیم پادشاهی / آغاز جنگ‌های ایران و روسیه با تصرف گرجستان و منطقه قفقاز توسط روس‌ها ← معاهدات گلستان و ترکمانچای / مواجهه با رقابت سیاسی و اقتصادی انگلیس و فرانسه در ایران / تعلیم و تجهیز سپاه ایران توسط هیئت نظامی فرانسوی

● محمدشاه، صدراعظم قائم‌مقام فراهانی / برکناری قائم‌مقام از مقام وزارت و قتل او ← افزایش نفوذ روسیه و انگلیس در دوره صدرات میرزا آقاسی

● ناصرالدین‌شاه، صدراعظم امیرکبیر / برکناری و قتل امیرکبیر ← به نتیجه نرسیدن اصلاحات / سه مسافرت خارجی شاه و علاقه به اخذ تمدن اروپایی / رقابت انگلیس و روسیه برای کسب امتیازات اقتصادی در ایران / تشکیل بریگاد قزاق / عهدنامه آخال و جدایی خوارزم و ماوراءالنهر از ایران